

प्रेस रिलीज

महाराष्ट्रातील शहरांतील सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था सुधारण्यासाठी २४,००० नवीन बसगाड्यांची तातडीची आवश्यकता: आयटीडीपी इंडियाचे विश्लेषण

आयटीडीपी इंडियाने नुकत्याच केलेल्या विश्लेषणात महाराष्ट्रातील शहरी भागांमध्ये सार्वजनिक बससेवेची कमतरता आणि तिचा खालावलेला स्तर उघड झाले आहे. या विश्लेषणातून स्पष्ट झाले आहे की ५.४ कोटी शहरी भागांतील नागरिकांच्या वाहतूक गरजा पूर्ण करण्यासाठी राज्यातील ४४ शहरांमध्ये किमान २८,८०० बसगाड्यांची आवश्यकता आहेत. सध्या महाराष्ट्रातील शहरी भागातील केवळ ८,७०० इतकाच बसताफा आहे, ज्यामध्ये सुमारे ३,५०० बस लवकरच आयुर्मान संपल्यामुळे सेवेतून बाद होणार आहेत. त्यामुळे राज्यातील अनेक शहरांत येत्या काळात तब्बल २४,००० बसगाड्यांच्या तुटवड्याची गंभीर समस्या उभी राहते, ज्यात आयुर्मान संपल्यामुळे सेवेतून बाद होणाऱ्या बसगाड्यांचाही समावेश होतो.

शहरी भागांमध्ये बस सेवांचा अभाव

आयटीडीपी इंडियाने डिसेंबर २०२४ मध्ये केलेल्या अभ्यासात महाराष्ट्रातील शहरी भागांच्या सार्वजनिक वाहतूक गरजांचे मूल्यांकन करण्यात आले. भारत सरकारच्या २०१२ मध्ये सादर केलेल्या १२ व्या पंचवार्षिक योजनेच्या शिफारशीनुसार, २ लाखांपेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या सर्व शहरांमध्ये संघटित सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था असणे आवश्यक आहे. या निकषानुसार, महाराष्ट्रात एकूण ४४ शहरे आहेत, जिथे ५.४ कोटी लोकसंख्या राहते. या ४४ शहरांपैकी, सध्या केवळ १४ शहरांमध्ये तेथील महापालिकांमार्फत सार्वजनिक बससेवा जाते, उर्वरित ३० शहरे अद्यापही सार्वजनिक बस सेवांपासून वंचित आहेत.

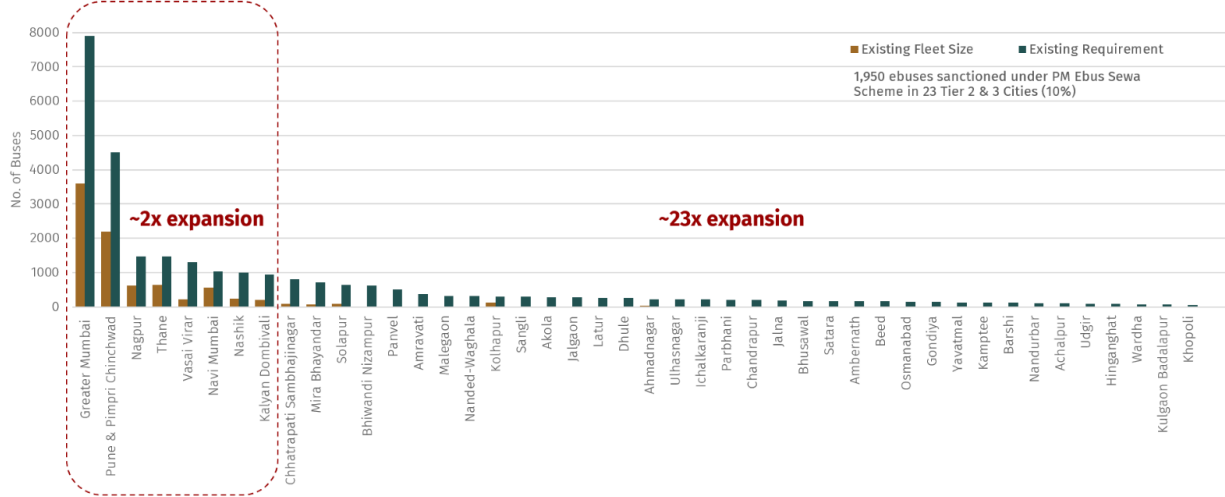
ज्या १४ शहरांमध्ये सार्वजनिक वाहतूक सेवा उपलब्ध आहे, ती केंद्र शासनाच्या गृहनिर्माण व शहरी व्यवहार मंत्रालयाच्या मापदंडांपेक्षाही खूपच कमी आहे! या मापदंडानुसार, प्रति लाख लोकसंख्येसाठी ४०-६० बस असाव्यात, परंतु या १४ शहरांतील सध्याचा सरासरी दर केवळ १५ बस प्रति लाख लोकसंख्या आहे. या विश्लेषणातून राज्यभर बसताफा वाढवण्याची आणि तसेच ज्या शहरांत बससेवा उपलब्ध नाही तेथे नवीन बससेवा सुरू करण्याची तातडीची गरज स्पष्ट होते.

बस तुटवड्याचा टियरनिहाय तपशील

माहितीचा सखोल अभ्यास केल्यावर टियरनुसार तीव्र तफावत स्पष्ट होते:

- **टियर १ आणि टियर २ शहरे:** महाराष्ट्रात २० लाखांहून अधिक लोकसंख्या असलेली ९ शहरे आहेत. केंद्र शासनाच्या ६० बसेस प्रति १ लाख लोकसंख्या या मापदंडानुसार या शहरांच्या बस ताफ्यात सुमारे दुप्पट वाढ करण्याची गरज आहे. उदाहरणार्थ, बृहन्मुंबईत सध्या सुमारे ३,६०० बस चालतात, परंतु लोकसंख्येनुसार मागणी पूर्ण करण्यासाठी किमान ८,००० बस आवश्यक आहेत. पुणे आणि पिंपरी-चिंचवड शहरांत २,२०० बस चालतात, परंतु लोकसंख्येनुसार मागणी पूर्ण करण्यासाठी ताफा ४,५०० बसपर्यंत म्हणजेच दुप्पट करावा लागेल.
- **टियर ३ आणि टियर ४ शहरे:** सध्या महाराष्ट्रात २ ते २० लाख लोकसंख्या असलेली ३५ शहरे आहेत. या शहरांमध्ये लोकसंख्या मागणीनुसार बस ताफ्याचा २३ पट विस्तार करण्याची गरज आहे. उदाहरणार्थ, छत्रपती संभाजीनगर येथे सध्याचा ताफा फक्त ९० बसचा आहे, परंतु शहराच्या लोकसंख्येनुसार आवश्यकता एकूण १,००० बसगाड्यांची आहे.

24,000 new buses needed in 2024 to serve the existing population

Tier 1 & 2 Cities (More than 20 lakh population)

Existing Fleet: 8,300
Existing No. of Buses that can be retained: 5,000
Buses required in 2024: 19,600

Tier 3 and 4 Cities (Less than 20 lakh population)

Existing Fleet: 400
Existing No. of Buses that can be retained: 250
Buses required in 2024: 9,200

Source: ITDP India study

वर्तमान योजनांचा मर्यादित प्रभाव

केंद्र सरकारची "पीएम ई-बस सेवा योजना" टियर २ आणि टियर ३ शहरांमध्ये बससेवा वाढवण्याचे उद्दिष्ट ठेवते, परंतु ती गरजेच्या तुलनेत खूपच कमी पडते. या योजनेतर्गत महाराष्ट्रातील २३ शहरांसाठी १,९५० ई-बस गाड्यांचे वाटप करण्यात येणार आहे. परंतु या २३ शहरांत लोकसंख्या मागणीनुसार सद्यस्थितीला एकूण १२,७०० असण्याची गरज आहे. ही योजना बस ताफ्याच्या एकूण गरजेच्या केवळ १०% मागणी पूर्ण करते.

खाजगी वाहने कमी करून वाहतूक कोंडी कमी करण्यासाठी तसेच प्रदूषण कमी करून हवेची गुणवत्ता वाढवण्यासाठी अधिक बसगाड्यांची आवश्यकता

२४,००० नवीन बसगाड्यांच्या उपलब्धतेमुळे महाराष्ट्राच्या शहरांतील केवळ वाहतूक कोंडी आणि प्रदूषण कमी होणार नसून त्याचा पर्यावरण आणि नागरिकांच्या जीवनमानावर सकारात्मक परिणाम होईल. आयटीडीपी इंडियाच्या अभ्यासानुसार, इतक्या मोठ्या प्रमाणात बसगाड्या सुरू केल्याने उत्तम दर्जाची आणि विश्वासार्ह सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था निर्माण होऊन, रस्त्यांवरील खाजगी वाहनांची संख्या मोठ्या प्रमाणात कमी होईल.

२४,००० नवीन बसगाड्या सुरू केल्याने महाराष्ट्राच्या रस्त्यांवरून दररोज १९ लाख चारचाकी आणि ३० लाख दुचाकी कमी होऊ शकतात," असे ITDP India च्या ट्रान्सपोर्ट सिस्टीम आणि इलेक्ट्रिक मोबिलिटी विभागाच्या प्रोग्राम मॅनेजर वैशाली सिंग यांनी सांगितले." या बदलामुळे वायू प्रदूषणावर नियंत्रण मिळवण्याच्या आणि हवेची गुणवत्ता वाढवण्याच्या प्रयत्नांना मोठे यश मिळू शकते. अभ्यासानुसार, यामुळे कार्बन उत्सर्जनात वर्षाकाठी जवळपास ३०,००० टनांची घट होऊ शकते. कार्बन उत्सर्जनात एवढ्या मोठ्या प्रमाणात घट होणे हे सुमार ४,९६,०५३ झाडे १० वर्षे रोपण आणि संगोपन करण्यासारखे आहे.

यामुळे बस संचालनासाठी सार्वजनिक वाहतूक क्षेत्रात सुमारे १.५ लाख रोजगार निर्माण होऊ शकतात आणि ५.४ कोटी नागरिकांना उत्तम दर्जाची, परवडणारी आणि विश्वासार्ह सार्वजनिक वाहतूक सेवा मिळू शकते.

या महत्त्वाच्या मुद्द्यांच्या पार्श्वभूमीवर, राज्य सरकारने यंदाच्या अर्थसंकल्पात अधिक बसगाड्यांची गरज तातडीने तरतूद करणे आवश्यक आहे. व्यवहार्यता तफावत निधी (Viability Gap Funding) च्या मार्गाचा अवलंब करणे हा एक प्रभावी उपाय होऊ शकतो.

"महाराष्ट्राच्या नवीन सरकारने ही संधी ओळखून आगामी अर्थसंकल्पात बससेवांना प्राधान्य देणे अत्यावश्यक आहे. राज्यातील शहरांच्या निदान २०% बस तुटवड्याचे निराकरण करण्यासाठी ₹१००० कोटींची तरतूद व्यवहार्यता तफावत निधी (Viability Gap Funding) द्वारे करणे, जे जिसीसी (ग्रॉस कॉस्ट कॉन्ट्रॅक्ट) तत्वावर सरकारी - खाजगी भागीदारीतून बसगाड्या चालवण्यासाठी वापरले जाईल. ही तरतूद महाराष्ट्रातील शहरांच्या सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्थेत नक्कीच हा मोठा बदल घडवू शकते." असे आयटीडीपी इंडियाच्या व्यवस्थापकीय संचालिका अश्वथी दिलीप यांनी सांगितले.

Info graphic

महाराष्ट्रातील वर्तमान शहरी बस ताफा: ८,७००

आयुर्मान संपत आलेला बस ताफा: सुमारे ३,४५०

वर्तमान कार्यक्षम शहरी बस ताफा: ५,२५०

सध्याची बसगाड्यांची कमतरता: सुमारे २४,०००

अधिक माहितीसाठी संपर्क:

कश्मिरा दुभाष, सिनियर मॅनेजर, आयटीडीपी इंडिया: 9677016570

वैशाली सिंग, प्रोग्रॅम मॅनेजर, आयटीडीपी इंडिया: 9013445466

आदित्य राणे, सिनियर असोसिएट, आयटीडीपी इंडिया: 9768298050

आयटीडीपी इंडिया बद्दल

इन्स्टिट्यूट फॉर ट्रान्सपोर्टेशन अँड डेव्हलपमेंट पॉलिसी (ITDP) भारतातील विविध शहरांसोबत वाहतूक व्यवस्था सुधारण्यासाठी तसेच वाहतूक कोंडी कमी करून पर्यावरणपूरक वाहतूकीच्या साधनांचा कसा जास्तीत जास्त वापर करता येईल यावर काम करते. यात प्रामुख्याने सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था, ई-मोबिलिटी, चालणे व सायकल चालवण्यासाठी दर्जेदार पायाभूत सुविधा, पार्किंग मॅनेजमेंट आणि वाहतूक कोंडी कमी करण्याचे उपाय यांसारख्या विविध विषयांवर आम्ही अनेक शहरांना मार्गदर्शन तसेच धोरणे निर्माण आणि त्याची अंमलबजावणी करण्यास सहाय्य करतो.

आम्हाला विश्वास आहे की, कार आणि दुचाकी सारख्या कमी प्रवासी क्षमता असलेल्या खाजगी गाड्यांऐवजी उच्च-क्षमता सार्वजनिक वाहतूक आणि पायी चालणे व सायकल चालवण्यासारख्या प्रदूषण विरहित आणि पर्यावरण पूरक पर्यायांवर भर दिल्यास कार्बन उत्सर्जन कमी होईल, हवेची गुणवत्ता सुधारेल आणि वाहतूक कोंडी दूर होईल. सर्वत्र उपलब्ध असलेली उत्तम दर्जाची सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था तसेच रूंद फुटपाथ आणि सायकल ट्रॅक्स द्वारे प्रत्येकाला रस्त्याचा समसमान वापर करण्याची संधी मिळेल. तसेच अत्यल्प उत्पन्न असलेल्या समुदायांना आवश्यक संधी व संसाधनांशी अधिक चांगल्या प्रकारे जोडता येईल.

आयटीडीपी मध्ये वास्तुविशारद, नगर रचनाकार, संशोधक, आणि ई-मोबिलिटी व वाहतूक तज्ज्ञांचा समावेश आहे, जे तांत्रिक कौशल्य, धोरणात्मक उपाय, संशोधन प्रकाशने आणि प्रशिक्षण कार्यक्रमांच्या माध्यमातून शहरांना वाहतूक सुधारणा करण्यास मदत करण्यासाठी कटिबद्ध आहेत.